

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-2>

УДК 811.161.2 : 811.11

ГВОЗДЯК О. М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

КАБАЧЕНКО І. Л.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ШИШКО А. В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СЕМАНТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ ТА ТЕМПОРАЛЬНИХ ПРИЙМЕННИКІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто функції локальних та темпоральних прийменників у німецькій мові. За основу взято твердження, що простір і час є основними поняттями, які існують у свідомості людини, чим пояснюється важливість їхнього вивчення. В результаті проведеного дослідження було виділено функції локальних та темпоральних прийменників у німецькій мові. Увагу сфокусовано на особливостях просторового та часового сприйняття світу носіями німецької мови, які відображені у семантиці локальних та темпоральних прийменників.

Ключові слова: локальний прийменник, переклад, семантика, темпоральний прийменник, функція прийменника.

HVOZDYK O.

Uzhhorod National University

KABACHENKO I.

Dnipro University of Technology

SHYSHKO A.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University

SEMANTIC FUNCTIONS OF LOCAL AND TEMPORAL PREPOSITIONS IN THE GERMAN LANGUAGE

The article is devoted to the functions of local and temporal prepositions in German. Space and time are fundamental concepts that exist in the human mind, which explains the importance of studying them. Understanding and describing spatial and temporal relations in different languages is of particular interest both in cognitive and linguistic terms.

The study of prepositions that convey spatial and temporal relations makes it possible to identify the patterns of spatial and temporal perception of the world, refracted in the meanings of these language units, and helps to reveal the system of concepts with which a person comprehends the world around him, which is important for professional translators. The relevance of the study is that it is devoted to little-studied problematic semantics - the problematic meanings of spatial and temporary prepositions. The object of the research is the system of spatial and temporal prepositions of the German language. The subject of the research is the semantic functions of prepositions, expressive spatial and temporal relations.

The purpose of this study is to identify the features of the spatial and temporal perception of the world by native speakers of the German language by describing and comparing the semantic functions of the spatial and temporal prepositions of the German language. The article considers the main aspects of the study of prepositions within the framework of modern linguistics in order to determine the basic theoretical postulates of the study, and also determines the specificity of the grammatical and lexical meanings of prepositions.

The authors of the article analyzed research approaches to the study of the semantic structure and functionality of prepositions. In addition, the categories of space and time are considered in order to determine the place and role of prepositions in the expression of spatial and temporal relations. The article reveals the features of the spatial and temporal perception of the world by German speakers, which are reflected in the semantics of local and temporal prepositions.

Key words: local preposition, translation, semantics, temporal preposition, function of preposition.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сьогодні дослідження мови дедалі більше орієнтується на прагматику. Основною метою наукових досліджень є функція мови, а не її структура. Лінгвістів цікавлять механізми використання мови задля досягнення різних цілей, що виникають у процесі міжкультурної комунікації.

Мова є одним із засобів формування картини світу і, як важлива частина цього образу, є частиною менталітету людей та суспільств. Мовна картина світу індивіда – це результат засвоєння способу поділу та опису реальності рідною мовою; вона розглядається як значення лексичного інвентарю та граматики. Це продукт мовної діяльності, який вносить у дійсність семантичні розподіли, які є притаманними будь-якій мові.

Необхідно розуміти, що реальність не тільки опосередкована мовними формами, а й поділена та організована у свідомості мовця мовним баченням того чи іншого національного співтовариства. Виходячи з цього, одним із ключових принципів сучасної лінгвістики є антропоцентризм, що обстоюється В. фон Гумбольдтом, який припускає можливість визначення природи та сутності мови стосовно людини та її світу [4]. В. фон Гумбольдт розумів конкретну мову як унікальний шлях пізнання світу, яким слідує мовна спільнота, що володіє цією мовою. Мовні одиниці відіграють вирішальну роль у виявленні фундаментальних

моделей мислення у різних народів. У цьому контексті, взаємозв'язок мовної семантики та концептуальних систем, якими оперує людська свідомість, є у сучасному мовознавстві ядром багатьох ключових тем.

Аналіз досліджень та публікацій

В останні роки лінгвісти багатьох країн звернули свою увагу на вивчення ролі мови в когнітивних процесах, розглядаючи мову як частину системи засобів отримання та обробки інформації про навколишній світ. Це ставить у центр дослідження зв'язок між процесами категоризації та концептуалізації із семантикою. Мова – це матеріальна сутність, яка об'єктивує і до певної міри надає форми ментальній інформації [1, с. 48]. Вивчення семантики дозволяє встановити та впорядкувати компоненти концептуальної системи, які регулярно об'єктивуються у мовній та розумовій діяльності. Це проливає світло на когнітивну систему в цілому, оскільки мова є результатом та інструментом пізнання.

Прийменники та їх значення є об'єктом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів різних напрямків, як досліджують ці одиниці мови з використанням внутрішньолінгвістичних підходів, як наприклад, роботи Б. Візе [7], А. Герсковиць [1], М. Фольк [6], Д. Юнкер [3], та які працюють у рамках когнітивної лінгвістики, наприклад, Р. Джекендофф та Б. Ландау [2], К. Вандлуз [5] та ін. Як засвідчують останні дослідження в галузі семантики прийменників, оптимальним варіантом для їхнього вивчення є комплексний підхід, в якому поєднуються інтралінгвістичні та когнітивні способи дослідження прийменників.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей просторового та часового сприйняття світу носіями німецької мови шляхом опису та зіставлення семантичних функцій локальних та темпоральних прийменників німецької та української мов.

Виклад основного матеріалу

Вивчення семантики прийменників досягло того рівня, коли рамки предмета дослідження може бути значно розширено, тому ця проблема вимагає глибокого аналізу. Напрямок новітніх робіт, присвячених прийменникам, визначено у бік цілісного вивчення концептів, які лежать в основі значення цих одиниць, що вказує на якісну зміну в аспекті більш глибокого, детального та конкретного дослідження прийменників. Це стосується як локальних, так і темпоральних зв'язків. Дослідження семантичної функції аналізованих прийменників в німецькій мові та співставлення їх з українськими прийменниками дозволяє виявити особливості просторового та часового сприйняття світу носіями обох мов.

Система німецьких прийменників містить близько 40 одиниць на позначення локальності (*an, auf, in, vor, hinter, über, unter, neben, zwischen, bis, durch, wider, nach, entgegen, entlang, von, aus, ab* та ін.) і близько 23 одиниць, що виражають темпоральність, серед яких 17 прийменників можуть вживатися як у локальному, так і в темпоральному значеннях: *ab, an, auf, bei, bis, durch, gegen, in, innerhalb, nach, über, um, unter, von, an, vor, zu, zwischen* [6; 7]. Для дослідження релевантним є вивчення функціонування прийменників у вільних словосполученнях, де кожен структурний елемент має власне лексичне значення.

Система локальної та темпоральної орієнтації не збігається у різних мовах, що призводить до спотворень та помилок у перекладах. Відповідно і системи німецької та української мов не зводяться одна до одною, оскільки значення прийменників цих мов збігаються лише частково. Вибір прийменників, що виражають саме локальні та темпоральні зв'язки, визначається недостатнім їхнім описом, що пояснює різноманітні особливості їхнього функціонування в мові.

Локальні значення прийменників є первинними, на основі яких пізніше розвинулися темпоральні значення [1, с. 18; 7]. Функціонування системи прийменникових зв'язків ґрунтується на переосмисленні локальних, які передаються прийменниками у різні види атрибутивних та об'єктних зв'язків. Об'єктні зв'язки будуються з урахуванням обставин у строгій відповідності до особливостей кожного прийменника [6]. Тому засвоєння прийменників та прийменникових зв'язків німецької мови має бути спрямоване на засвоєння системи локальних прийменників та закономірностей їхньої реалізації у мовленні.

На вибір прийменника локального чи темпорального значення накладають обмеження семантичні типи субстантивів, а також тип предикату у разі вибору темпорального прийменника [7]. Локальні зв'язки виражаються поєднанням прийменника зі субстантивами конкретно-предметного значення, які можуть поєднуватися з будь-яким прийменником темпорального значення з різними видами просторових зв'язків, наприклад, *im Schrank, auf dem Schrank, unter dem Schrank, am Schrank, neben dem Schrank* тощо, або зі субстантивами на позначення просторового поняття місця, як-то: *im Zimmer, auf der Straße, am Ufer, im Zentrum, auf dem Lande* тощо. І тут можливість сполучення субстантивів з різними прийменниками дуже обмежена, адже позначаючи місце, у якому знаходиться певний предмет чи відбувається якась подія, такі субстантиви сполучаються лише з одним із прийменників. Уживання локальних прийменників значною мірою залежить від можливості різного представлення субстантиву, що ними вводиться.

Іноді зміни у сприйнятті зв'язку спричиняються власне прийменником, оскільки семантика певних локальних прийменників проявляється особливо чітко, наприклад: *in* «в» – тривимірний простір, *auf* «на» –

двовірний простір (горизонтальна поверхня), *an* «на» – вертикальна поверхня, лінія, межа. Такі прийменники надають додаткових елементів ситуації. В інших випадках можна говорити про можливість різного сприйняття денотату субстантиву, що проявляється у відборі різноманітних атрибутів (*auf dem Flur, im dunklen Flur*).

Прийменник відіграє важливу роль у способі концептуалізації об'єкта, адже в німецькій мові денотати деяких субстантивів (напр., *die Straße, der Hof*) можуть сприйматися як двовірний або як тривірний простір. У таких випадках саме прийменники уточнюють геометрію зв'язку, вказуючи на те, що простір є двовірним і відкритим (*auf*) або тривірним і об'ємним (*in*). Часові зв'язки виражаються сполученням прийменника з темпоральними, ситуативними або якісними субстантивами, у цьому разі існують певні обмеження у виборі прийменника з кожним із типів субстантивів.

Слід зауважити, що одні й ті ж самі субстантиви у деяких випадках можуть виявляти різні якості, тобто переходити із однієї групи до іншої. Прийменники у цьому процесі відіграють значну роль, оскільки вони містять у своєму значенні інформацію про те, який саме темпоральний компонент ситуації превалує у кожному конкретному випадку.

Дослідивши та зіставивши семантичні функції локальних та темпоральних прийменників німецької мови, можна дійти висновку, що просторове та часове сприйняття світу носіями німецької та української мов здебільшого збігається. Це пов'язане з тим, що локальні та темпоральні зв'язки відтворюються в них за допомогою одного й того ж набору понять. Однак семантика корелюючих прийменників збігається не в повному обсязі, тому що локальні та темпоральні прийменники в німецькій мові мають більш чітку диференціацію семантичних функцій, ніж в українській мові, і у своєму значенні можуть містити інформацію про характер денотативної ситуації. Наприклад, при вираженні локальних зв'язків – *an, bei, neben* «у», «біля» – прийменник «*an*» вживається зі значенням функціонального призначення, а прийменник «*neben*» вводить іменну групу, що представляє відносну величину для реципієнта. Своєю чергою, прийменник «*bei*» концентрує увагу на просторовій близькості предметів. Окрім того, прийменники «*an*» і «*neben*» позначають місце біля бічної поверхні предмета в безпосередній близькості до нього, а прийменник «*bei*» вказує на близькість географічних точок, що засвідчують деякі приклади з медійних текстів:

(1) *Die alte Fabrik neben dem Kloster Visitation hat die Türkisch-Islamische Stiftung für die Schweiz erworben* (www.solothurnerzeitung.ch).

(2) *Kanye West will offenbar in der Nähe seiner Kinder sein. Der Rapper soll ein Haus neben dem von Noch-Ehefrau Kim Kardashian gekauft haben* (www.stern.de).

(3) *An der Wand erscheint der Schimmel oft sehr auffällig und wird daher meist schnell bemerkt.* (www.schimmelpilz-fachzentrum.de/).

(4) *Insbesondere in schwächeren Lerngruppen solltest du den Lernenden die Möglichkeit geben, sich untereinander zu beraten, bevor eine/r etwas an die Tafel schreibt* (schule.org).

(5) *Der Riese am Tisch, Wiesners dritte große Prosaarbeit, ist die überzeugende Darstellung einer von Urerlebnissen negativ geprägten Vater-Sohn-Beziehung* (lenos.ch/buecher/der-riese-am-tisch).

(6) *Bitte beachten Sie dazu die Ankündigungen im Amtsblatt der Gemeinde Schöneiche bei Berlin* (www.geoportalschoeneiche-bei-berlin.de/auslegungen.php).

При позначенні темпоральних зв'язків, точки в часі, наступної за часовою подією (*in, nach, über* – «через») прийменник «*in*» вказує на період, з конкретною кількістю часу, а також безпосереднє примикання однієї дії до іншої, без проміжку між обома діями, та на подію, яка відбудеться у майбутньому. Своєю чергою, прийменник «*nach*» показує, що одна дія відбувається після іншої, яка відбулася раніше, слідом за якоюсь подією або після закінчення певного терміну без безпосереднього примикання однієї дії до іншої, тобто з проміжком між обома діями, який може бути необмеженою тривалістю; а прийменник «*über*» показує, що дія виходить за рамки певного періоду часу, межами якого є момент мови або якийсь момент у минулому чи майбутньому:

(1) *Stadt Rathenow und Träger ziehen nach einem Jahr positive Bilanz zum Treff- und Informationspunkt «agil»* (www.maz-online.de).

(2) *«Spätestens in einem Jahr will ich wieder hinfahren. Afrika wirkt wie ein Magnet auf mich»* (www.hubertvongoisern.com).

(3) *Die großartige Suite befindet sich im achten Stockwerk des ursprünglichen Wilshire Wing und wurde über die Jahrzehnte hinweg von zahlreichen Prominenten gebucht* (www.discoverlosangeles.com/de).

Таким чином, найбільш яскравим проявом специфіки системи темпоральних прийменників німецької мови є опозиція горизонтального та вертикального типу всередині поверхневих локальних зв'язків, що підтверджує тенденцію об'ємної концептуалізації простору для носіїв німецької мови (*im Osten, in der Fremde, im Stock*), натомість в українській мові відзначається «площинна» концептуалізація простору (*на сході, на чужині, на поверсі*).

У процесі розвідки виявлено деякі способи концептуалізації локальних об'єктів носіями німецької мови, наприклад, можливість інтерпретації в німецькій мові *вулиці, двору, коридору* як внутрішнього простору (*in der Straße, im Hof, im Flur*) або як загальної поверхні (*auf der Straße, auf dem Hof, auf dem Flur*). Окрім того, встановлено обмеження для використання конкретного прийменника з тим чи іншим типом зв'язку.

Слід зазначити, що в українській та німецькій мовах існують різні способи подання деяких ситуацій, що вводяться прийменниками, наприклад, *поверх, сходовий майданчик* у німецькій мові осмислюється як обсяг (*im Stock, im Treppenhaus*), а не як рівень в українській мові (*на поверхсі*) або як площину (*на сходовому майданчику*), *вікно каси, каса, кіоск* як межа або вертикальна площина (*am Schalter, an der Kasse, am Kiosk*), а не як об'ємний простір (*у віконці, у касі, у кіоску*).

Згідно з результатами дослідження, семантичні функції локальних і темпоральних прийменників німецької та української мов мають як подібності, так і відмінності, на які необхідно звертати увагу під час перекладу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі

Особливості локального та темпорального сприйняття світу носіями німецької та української мов здебільшого збігаються. Проте, найяскравішим проявом специфіки системи локальних прийменників німецької мови є опозиція горизонтального і вертикального типу всередині поверхневих локальних зв'язків, що підтверджує тенденцію об'ємної концептуалізації простору для носіїв німецької мови. В українській мові відзначається площинна концептуалізація простору. Локальні та темпоральні прийменники в німецькій мові мають більш чітку диференціацію семантичних функцій, ніж в українській мові.

Подальші перспективи досліджень вбачаємо у розширенні межі вивчення прийменників непросторового значення німецької мови, оскільки ця область залишається досі маловивченою і надає широкі можливості щодо практичного матеріалу, а також у більш детальному вивченні синонімічних прийменників, які реалізують однакові семантичні функції, з метою виявлення особливостей локального та темпорального сприйняття носіями німецької мови, що трапляється у значеннях цих одиниць.

Література

1. Herskovits A. Language and Spatial Cognition. *An Interdisciplinary Study of the Prepositions in English*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 138 p.
2. Jakendoff R., Landau B. Spatial Language and Spatial Cognition. *Bridges between Psychology and Linguistics. A Swarthmore Festschrift for Lila Gleitman*. Hellsdole. New Jersey, 1991. Pp. 145-169.
3. Junker D. Falscher und zweifelhafter Gebrauch von Präpositionen. Mögliche Ursachen und Erklärungsansätze. ESEL – Essener Studienzyklopedie Linguistik. URL: <http://www.linse.uni-essen.de/linse/esel/arbeiten/praepositionengebrauch.html>
4. Mueller-Vollmer K., Messling M. "Wilhelm von Humboldt". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/wilhelm-humboldt/>
5. Vandeloise C. Methodology and Analyses of the Preposition. *Cognitive Linguistics* 2004. Pp. 157-184.
6. Volk M. Präpositionen im Lexikon. Morphologieanalyse und Lexikonaufbau. URL: <http://www.ifi.unizh.ch/CL/volk/LexMorphVorl/Lexikon07.Prep.html>
7. Wiese B. Ikonischer Wortformenbau bei lokalen Präpositionen im Deutschen. URL: <http://home.t-online.de/home/wiese/>

References

1. Herskovits A. Language and Spatial Cognition. *An Interdisciplinary Study of the Prepositions in English*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 138 p. [in English].
2. Jakendoff R., Landau B. Spatial Language and Spatial Cognition. *Bridges between Psychology and Linguistics. A Swarthmore Festschrift for Lila Gleitman*. Hellsdole. New Jersey, 1991. Pp. 145-169 [in English].
3. Junker D. Falscher und zweifelhafter Gebrauch von Präpositionen. Mögliche Ursachen und Erklärungsansätze. ESEL – Essener Studienzyklopedie Linguistik. URL: <http://www.linse.uni-essen.de/linse/esel/arbeiten/praepositionengebrauch.html> [in German].
4. Mueller-Vollmer K., Messling M. "Wilhelm von Humboldt". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/wilhelm-humboldt/> [in German].
5. Vandeloise C. Methodology and Analyses of the Preposition. *Cognitive Linguistics* 2004. Pp. 157-184.
6. Volk M. Präpositionen im Lexikon. Morphologieanalyse und Lexikonaufbau. URL: <http://www.ifi.unizh.ch/CL/volk/LexMorphVorl/Lexikon07.Prep.html> [in German].
7. Wiese B. Ikonischer Wortformenbau bei lokalen Präpositionen im Deutschen. URL: <http://home.t-online.de/home/wiese/> [in German].